

ЧИ ДОЦІЛЬНО ПОСИЛЮВАТИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН У НЕВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ?

У поточній редакції Проекту нового КК України в редакції від 15.10.2021р. виробництво (а точніше – виготовлення), придбання, зберігання, перевезення та пересилання канабісу без мети збуту в невеликих розмірах, що сьогодні є адміністративними правопорушеннями, передбаченими ст. 44 КУпАП, визнаються кримінальними проступками (ст. 5.5.14 Проекту КК України). Можна бути впевненим у тому, що криміналізація зазначених діянь обумовлена бажанням якось стримати вже критичні масштаби поширення наркозлочинності та наркоманії в Україні. Проте чи доцільним буде такий крок? Спираючись на науково обґрунтовані загальні правила та критерії оцінки допустимості та доцільності кримінально-правової новели, яка встановлює (змінює) відповідальність за певні діяння – принципи криміналізації, спробуємо відповісти на це питання.

Принципи криміналізації поділяються на дві основні групи: 1) соціальні і соціально-психологічні та 2) системно-правові (загально-правові і кримінально-правові). До соціальних і соціально-психологічних принципів належать принципи суспільної безпеки, відносної поширеності діяння, пропорційності позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичної адекватності [1, с. 52]. У цій статті зосередимо увагу лише на них. Адже системно-правові принципи пов'язані вже зі способами криміналізації (декриміналізації) тих чи інших суспільно небезпечних діянь і спрямовані на те, щоб запроваджені новели не погіршували якості кримінального законодавства, насамперед його системні характеристики [2, с. 228].

Принцип суспільної безпеки відповідає, окрім іншого, і підставі криміналізації діянь (здатність діяння «...заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну (а не будь-яку іншу) шкоду» [3, с. 66]). Ключовим для цієї роботи є зауваження П. Л. Фріса про те, що суспільна небезпечність є характеристикою не лише певного діяння, а й особи, яка його вчиняє [4, с. 68]. Звернемо увагу на особу правопорушника, про якого йде мова у ст. 44 КАП та ст. 5.5.14 Проекту КК України. Як зазначено в Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2000 № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу», до невеликих розмірів віднесені ті наркотичні засоби та психотропні речовини, що не перевищують 10 визначених добових доз (defite daily dose) за даними Міжнародного комітету з контролю за наркотиками ООН. Зазначена обставина та ознака ст. 44 КАП, ст. 5.5.14 Проекту КК України «без мети збуту» вказують на те, що в переважній кількості випадків до юридичної відповідальності за цими нормами можуть бути притягнені споживачі наркотичних засобів та/або дрібні торговці в разі процесуальної недоведеності мети збуту вилучених у них наркотичних засобів. Неабияка частина цих споживачів та/або дрібних торговців є хворими на наркоманію, психологічно та

фізично залежними від наркотиків, а отже, розраховувати на те, що їх зупинить посилення юридичної відповідальності за придбання, зберігання чи перевезення цих засобів у розмірі навіть однієї визначеної добової дози, не доводиться. Посилення відповідальності посилить лише психологічний тиск на них. У структурі осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, вони характеризуються найменшою суспільною небезпечністю, особливо порівняно з лідерами організованої наркозлочинності.

Відповідно до **принципу відносної поширеності діяння**, «... надмірна поширеність діяння, навіть якщо воно представляє суспільну небезпеку, є аргументом не за, а проти його криміналізації, хоча це і може здаватись дещо неочікуваним неспеціалісту» [2, с. 219].

Сьогодні масштаби незаконного обігу наркотиків та наркоманії в нашій державі є критичними. За даними МВС, в Україні офіційно нараховується близько 500 тис. наркоманів, із них понад 170 тис. регулярно вживають наркотики [5, с. 1]. Проте за методикою оцінки латентності немедичного вживання наркотиків, розробленою Міністерством охорони здоров'я згідно з міжнародними рекомендаціями, в умовах України число зареєстрованих осіб з немедичним споживанням наркотиків має бути збільшено в 5 разів проти облікового [6, с. 32], і в останні роки має дорівнювати близько 2,5 мільйона осіб. І всі ці особи сьогодні є суб'єктами правопорушень, передбачених ст. 44 КАП та/або ст. 309 КК України. Правоохоронні органи не в змозі притягнути до кримінальної відповідальності 2,5 мільйона населення держави за діяння, пов'язані зі споживанням наркотичних засобів.

Ст. 5.5.14 Проекту КК України, на жаль, буде застосовуватись лише вибірково. Безкарність діянь, оголошених кримінально протиправними, стане нормою. А це суперечить уявленням людей про справедливість.

Зміст **принципу пропорційності позитивних і негативних наслідків криміналізації діянь** полягає у тому, що встановлення кримінальної караності діяння припустиме лише тоді, коли ми впевнені, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотним чином перевищать неминучі негативні наслідки криміналізації [2, с. 219].

Як вже зазначалось, не може бути й мови про невідворотність покарання за ст. 5.5.14 Проекту КК України. Із необхідного наслідку кримінального проступку воно перетвориться на випадковість, так би мовити, у «нешасний випадок» для особи, у якій вилучили наркотичний засіб у невеликих розмірах.

Аналіз практики застосування чинного законодавства у сфері протидії незаконному обігу наркотиків [7, с. 136-138] дозволяє стверджувати, що антинаркотичні заходи в Україні, як і раніше, носять переважно каральне спрямування, причому ресурси правоохоронних органів витрачаються в основному на боротьбу з найменш суспільно небезпечними проявами цього виду злочинності. Ті, хто є системоутворюючим елементом системи «наркозлочинність» і становить найбільшу суспільну небезпеку – торговці наркотичними засобами, фактично залишаються поза межами кримінально-правового впливу. На жаль, відсутні об'єктивні підстави вважати, що зазначена тенденція протидії наркозлочинності зміниться на краще. Перетворення ст. 44 КАП у кримінальний проступок буде вимагати від правоохоронних органів значно більшої кількості кадрових, організаційних та матеріальних ресурсів на здійснення досудового розслідування у формі дізнання. Витрати держави і суспільства на розслідування фактів придбання, зберігання, перевезення, скажімо, канабісу до 5 грамів або екстракційного опію до 0,5 грамів психічно і фізично залежними від

цих засобів особами зростають непропорційно до можливого позитивного ефекту у вигляді загальної превенції наркоманії. І зростають вони за рахунок економії ресурсів на протидію більш суспільно небезпечним проявам наркозлочинності.

Принцип **кримінально-політичної адекватності** полягає в тому, що зміст кожної кримінально-правової новели так чи інакше має відбивати загальні напрямки державної кримінальної політики [2, с. 224]. Треба зазначити, що існуючий підхід протидії наркозлочинності суперечить меті і завданням чинній ще Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 р., затвердженій розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 року № 735-р.

Отже, можна зробити **висновок**, що криміналізація незаконного виробництва (виготовлення), придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів у невеликих розмірах без мети збуту суперечить соціальним та соціально-психологічним принципам криміналізації діянь і є недоцільною. Ефективність протидії наркоманії та наркозлочинності може бути підвищена за рахунок не посилення репресивних заходів щодо споживачів наркотиків та психотропних речовин, а вдосконаленням профілактичної роботи зі споживачами, групами ризику, послабленням чинників наркоманії.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваїте, 2017. С. 51–54.
2. Кудрявцев В. Н., Дагель П. С., Злобин Г. А., Келина С. Г. [и др.] Отв. ред. Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация. Москва : Наука, 1982. 304 с. URL : <https://ua1lib.org/book/3210602/697828?id=3210602&secret=697828>.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник. За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
4. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова; В. О. Навроцький, В. О. Туляков, М. І. Колос та ін. Харків : Право, 2013. 1240 с.
5. Мокляк С. В. Кримінально-правова характеристика незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що вчиняються організованою групою : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
6. Бова А. А., Женунтій В. І., Закалюк А. П., Кулик О. Г. [та ін.] Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-навч. посібник. За ред. А. П. Закалюка. Київ, 2006. 294 с.
7. В'юник М. В., Карчевський М. В., Арланова О. Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали). Упоряд. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2020. 212 с. URL : <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18398>.